

ئایا رەنگە خویناویەكەى دەسەلاتى پیاو و كوشتنى ژنان و كچان لە سەر جووتبوونە-سیكسە؟

مىينه(ژنان و كچان) قوربانى ئەو پتوهر و داب نهرىتنە كە نىر(پياو)
بنچىنەى بۆ داناون و ئامادەشە هەموو رېگەيەك بگرېتە بەر بۆ
دۆگم كوردنى ئەو دەسەلاتە رەهايەى كە هەيەتى.

نوسەر : ئاسۆبيارەى بەهاری 2007 سوید
كۆلیژی دەروونناسی كۆمەلایەتى/سالی 3/ زانکۆی خێفدە/سوید
مافی بلۆكردنەهوى ئەم باسە بەپێی یاساکانی بلۆكردنەهوه پارێزراوه

assobyari@yahoo.com

Abstrac, كورته

مەسەلەى كوشتنى ژنان و كچان لە سەر ناموس killing honor سەدەها سالە رەگى داکوتیووہ.
کۆمەلگەکانى سەردەمى نەزانی(الجاهلیة) لە دوورگەى عەرەب کۆمەلگەيەك بوون كە كوشتنى مىينه
زۆر ئاسایی بووہ لایان. بەهۆی داگیرکردنى كوردستانیش لەلایەن عەرەبەوہ ئەو كېشەيە هێندەى تر لە
کۆمەلگەى كوردیدا رەنگى داوہتەوہ(ویکپیديائۆرگ.20-05-2007).
لەم راپۆرتەدا هەولم داوہ پروناكى بەخەمە سەر فاکتەرى ئاینى، باپۆلۆژى، دەسەلاتى سیاسى، دەسەلاتى
ئابورى و کۆمەلایەتى، كە راست و ناراستە و خۆ كاری خۆيان دەبینن بۆ ژیر دەست كوردنى مىينه(ژنان
و كچان) لە کۆمەلگەدا وشپوازه كانی سزادانیان. كەواتە لێرەدا رەگەزى نىر(پياو) ناخوازیت ئەو
دەسەلاتە میژینەيە لە دەست بدات و ئامادەشە هەموو ووزەى خۆى بخاتە كار بۆ پارێزگارى و
هێشتنەهوى ئەو دەسەلاتە.

1. مەبەست و ئامانج

ئامانجى ئەم راپۆرتە خویندەنەوہیەكى زانستى و تیگەيشتنىكى كورته دەربارەى دەسەلاتى پياو(نىر) كە ژنان و
كچان(مىينه) بە ژیردەستەى خۆى دەزانیت.

2. فۆرمالیزە كوردنى پرسيار

ئایا كوشتنى ژنان و كچان لەسەر جووتبوونە-سیكسە، لەلایەن پياوہوہ؟

3. میتود

ئەم راپۆرتەم لە بەر رۆشنایى كۆمەلەيك بۆچونى زانستى دەروونناسى كۆمەلایەتى، سەرچاوەى ئاینى و
بەراوردكردنیان، دارشتووہ و لە گەل داب و نهریتی كۆمەلگەى پياوسالارى كوردیدا تى هەلكیشم كرددوون.

4. دەروازەى دیمانەو بۆچونەكان

➤ خوتىندىنەۋەي كۆمەلەيەتى و كەلتور- زىندانى كەلتور و ئاين

پابەند بوون بە كلتور ئەو دەگەتتەپت كە مرۇف ھەموو بوارەكانى گەشەكردنى لى دەپتت و نىك مەرگ دەپتتەۋە. مۇرال يان رەۋشت لە بەرھەمى ئەو ھىزەبالەيە كە مرۇف لە نىو چوارچىۋەكانىدا بەند دەكات و ئازادى زەود دەكات(نىتتە، سۆشبال ساىكۆلۇژى2001)، بە بۇ چۆنى ئەو ھىچ شىۋازىكى گونجاۋ نىە بۇ پىتاسەكردنى مۇرال. مرۇف كە لە داىك دەپتت خاۋەنى ھىچ بەھاۋ رەۋشتىك نىە، كۆمەلگە لە رېگەي پەرەۋەردەي كۆمەلەيەتتەۋە مرۇف لە قاللىكدا دروست دەكات كە لەگەل پتوەر و نۆرمەكاندا بگونجىت، جا چ پتوەرى داب و نەرىت يان ئاين پىت، رادەي پىشكەۋتتى ئەو كۆمەلگەيە، لە و پەرەۋەردە كۆمەلەيەتتەدا رەنگ دەداتتەۋە. ئاستى بىر كەردنەۋەي ئەو تاكە، پتوەست دەپتت بە ئاستى نۆرمەكانى ئەو كۆمەلگەيەۋە و كەسايەتى و ناسنامەي كۆمەلەيەتى ئەو كەسە دروست دەكات. دىمانەي پەرەۋەردەي كۆمەلەيەتى لە كۆمەلگەي تاكگەرايىۋە بۇ كۆمەلگەي كۆلەكتىف دەگۆردىت.

بەلام ئىدمۆن فرۆيد دەپتت: سىكس و جووتبوون لە رېگەي لكاندى بە پتوەندىە كۆمەلەيەتتەكان بە دەسەلەتتى دىكتاتورەۋە تابو دەكرىت ، (سۆشبال ساىكۆلۇژى2001، لاپەرە 23)، مرۇفەكان لە كۆمەلگەي تابو و ھەرامدا ھەمىشە بە ھەست بە گوناۋ و قەرزارى لە لايەن دەسەلەتتەۋە، پەرەۋەردە دەكرىن بۇ ئەۋەي لە قاللى پتوەرەكانى خۇيدا دەرئەچن . فرۆيد ئاين ۋەك سەرچاۋەبەكى دەسەلەتتى رەھا دەناسىتت، كە ئاستەنگە لە گەشەكردنى مرۇف و پىشكەۋتتى (سۆشبال ساىكۆلۇژى2001، لاپەرە 25)، ئا بەۋ شىۋەبە پىكھاتەي كەلتور بناغەي بۇ دانراۋە و مرۇف دەپتت بەلانسىك لە نىۋان جووتبوون و پتوەرەكانى كلتوردا بدۆزىتتەۋە. بۇ نمونە ئەو نەخۇشانە كە دەچوون بۇ لاي فرۆيد زۆربەيان ھەستىان بە گوناحى خۇيان دەكرد و زالبوونى پتوەرەكانى كلتورى قىكتورىانزمىان پتوە دياربوو. ئەۋان لە تىرنەكردنى ئارەۋوۋەكانى خۇيان دەيان نالاند. ئاينەكانى رۆژھەلات، بە گەرە و بچوكيانەۋە ھەمان پۇل دەبىنن لە كۆتكردنى تاك و كۆمەلگە لە ئاستەنگ دروستكردن لە گەشەكردنى. رستەي) (ووتەبەكە كە تا ئەمپرۆ پاش زياتر لە 1400 سال لە كۆمەلگە موسلمانەكاندا كارى پى دەكرىت(ۋىكىپىدىئاۋرگ.2007-05-20).

ئاينى ئىسلام لە كۆمەلگەي كوردىدا يەككە لە و ھىزە بزۋىتتەرانە كە كوشتنى ژنان و كچان ھەلال دەكات لە وانە لە دانانى سزا بۇ تاك لە سەر جووتبوون، كە بەم جۆرەيە: سزاي تاك، خوا دژۋارتىن سزاي بۇ زەنا و زەناكەر دانائە كە بەردەبارانە تاكو مردن تاكو لە ھەموو جەستەيدا كە چىژى ھەرامى تيا بىنىۋە ھەست بە ئازار بكات ، ئەو بەردەباران كەردنەش دەپتت لەبەردەم خەلكدا پىت،) :

(www.islamav.com).

➤ ھىزى ئابورى كۆپلەكردنى مئىنە (ژنان و كچان)

له باری ئابورییهوه، ههرچهند(میینه) تهگهرچی له پیاو زۆرتر تهگرکه ئابوریهکان بهجی دیتیت و بهرههمپنهاریکی شاراوویه، بهلام سهرلهنوئ داهاتهکهی دهچته خهزیتیهی پیاوه و بی بهری دهیت له قازانجی بهرههمهکهی. بهپیی راپۆرتی یوئین له 66% تهجمی گشتی کار له جیهاندا له لایهن ژانوهه تهجم دهدهریت و پیاوان تهنا ریزهی له 34%. له سهرجمی داهاتی ئه و کاردا وهکو موچه تهنا له 1% بهر ژان دهکهویت و له 99% بۆ پیاوان دهیت(Wahl, Holgersson, Höök & Linghag,2001)) به مولک سامانیشهوه

➤ زالبوونی(نیرینه) پیاو له دیمانهی بابلوژییهوه

پیاو بۆ زیندووړاگریتی ژینهکانی خۆی و بلاوکردنهویان، ئارهزوو دهکات که خۆی دهسهلاتی رههای ههیت له جووتبوونی له گهل میینهدا، که کومهلیک نهوه، که ژینهکانی خۆی ههگرن، له دایک بین(Stevens,1998). ههر نیریکی دیش ئاستهنگی بخانه بهردهمی، دهیتته تهجمی دووبههرهکی و ناکوکی. ئه و بۆچونه بابلوژییهش له رهفتاری نیر تاکو تهمرۆ رهنگ دهدهتهوه و کاریگهری له سهر پیوههرهکانی نیر ههیه بهرامبه به میینه. له سهرهتای رۆژانی ژیانوهه، بههۆی حیوازی بایهلوژییهوه له نیوان ژان و کچان و پیاودا رهفتار و پهروهردی ههردوو رهگهز(ژان،کچان و پیاو) له سهر ئه و بنجینهیه دادهنریت. ئیمه پهروهردیهکی کومهلیهتی حیوازی بۆ ههردوو رهگهز، نیر و می دیاری دهکهین و ههریهکه له ژنوکیج و پیاو رۆلی خۆی بهپیی رهگهزهکهی پیدهبهخشین. بۆنموونه بهرگی سوور و گولدار، یاری بووک دهدهینه کچان و دهمانچه و ئۆتۆمبیلش دهدهینه کوربان تاکو جیابن له کچان Giddens sociologi p 113

➤ کلورژنهی گلوبالیزم

له جیهانی گلوبالی تهمرۆدا، که گیتی به هۆی گهشهسهندی تهکنهکوژیاوه بووته گوندیکی بچووک، گهورهترین کاریگهری خۆی ههیه له سهر فۆرمالیزهکردنی کومهلگهکانی جیهان و گۆرانکاریهکان پیوهندیکی پتهویان ههیه، له نیوان گهلاندا، که ههچیان بی ئهوی تریان توانی کاری کردنی لاوازه. زانیاری گۆرینهوه بههۆی ئینتهرنیتهوه، بهشیکی گرنگی گلوبالیزمه، که تۆرکیکی پیوهندی له ههموو بوارهکاندا له نیو گهلاندا دروست کردوه. بۆ نمونه ههوالیکی نوئ به چهند چرکهیهک دهگاته ههموو شوئینیک. ههوالی نمونهی کوشتنی دوعا، که له شوئینیکی بچوک رویدا، بههۆی خیرایی گواستنهوهی، کاریگهری خۆی لهسهر شانۆی مافی میینه دانا و بلابووهوه(Giddens,2003)

➤ بۆچونی فهمینستهکان

بۆچونی فهمینستانه لهسهر داهااتی ووشهی نیر و می: ئیمه خۆمان ووشهی نیر و میمان به هۆی دارشتنی زمان، دارشتوووه و قالییکمان بۆ داناوه(لاپه ره Johansson 2001,64) ههرچنده تیکدانهوه ئاسان نییه. بههۆی پهروهردی کومهلیهتییهوه Socialisation، که کهنال و سهرچاوهیهکی گرنگی نهوهی داهااتوی کومهلگهیه، مرۆف له تهمهنی مندالی و بی توانیدا تیپهری دهکات، که به ههنگاو ههنگاو پهروهردی دهیت بۆ ئهوهی زانیاری وئهزمون فیتریت، بهجۆریک که لهگهل داب و نهاریتی کهلتورهکهیدا بگونجیت (Giddens,2003).

جووت بوون، یان سییکس، له خۆیدا نیشانهی ئهوه دهدهت که مرۆف گیان لهبهاریکی ئازاده و بهستنهوهی به کومهلیک داب و نهاریت کاریکی یهکجار سهخته (سۆشیال سایکۆلۆژی 2001 لاپه ره 37-38). ههولدانی مرۆف بۆ خۆتیرکردن لهو رمهکه سروشتیه، به جۆریک له جۆرهکان دهیت بکریت. بهپیی کۆنتیکس و ژینگهش ئه و خۆ تیرکردنه دیته گۆران، له کومهلگه تاکههراپیهکاندا مرۆف ئازادتره..بهلام دیسان بهکومهلیک یاسای نووسراو و

نەنوسراو رېگەي لى دەگىرىت. لە كۆمەلگە پاشكەوتووكان، ھىزە پاشكەوتووخوازەكان كە خۆيان لە داب و نەرىت و ھىزە ئاينەكاندا دەبىنەو، مەرف بە درندەترىن شىو دەخەسىن و ھەولدەدەن سىكس و جووت بوو بە تابو بناسىن.

دابەشكردى رۆلى كچ و كور دەتوانرىت بەشىوھەكى نەگەتيف يا پۆزەتيف ھان بدرىت بەپى ئەو سىستەمى ئىمبارگۆ (گەمارۆدان) و ھاندان و سزادان ديارى دەكات. ئەم سىستەمە لە سەرەتاي مندالىھەو مندال پەرەردەكات كە كامە شت گونجاو ھەكو كچ يان كور .

5. تاوتۆ و گفتوگۆ كردن

كەواتە فاكترى كوشتنى(مىنە) ژنان و كچان لە كۆمەلگە كوردیدا بە دەستى پياو (نېر)، لە ژىر روناكى ئەو دىمانانە سەرەو دا زۆرن و ئاوتەي بەكتربوون. پياوانى كورد لە روى بايۆلۆژىيەو بە پەرەپىدان و پارىزگارى ژىنەكانى خۆيان لايان سەختە كە داىك و خوشەكانيان لە گەل پياوانى تردا جووت بىن كە لە دەرەوھى دەسلاتى خۆياندا بن. پياوان بە ھىشتنەوھى ئەو دەسلانە، ئاين ھەكو چەكىكى كوشتندە بە زەبوون كردنى ژنان و كچان بە كاردەبەن. پياوانى كورد لە بەر ئەوھى ھىزى گلوباليزم كاريگەرى راستەو خۆي ھەيە لە سەر گورانكارى كۆمەلگەي كوردى، بە تايەتى ژنان و كچان بە ناسىنى خۆيان، ھەول دەدەن نۆرم و پيوەرە كۆنەكانى كۆمەلگەي كوردى ھەمىشە ھەبەر بەپىنەو بە چەندەھا رېگە، لەوانە، ئاين، ھىزى ئابورى، زەبر و زەنگ و كوشتنى ژنان و كچان.

كە واتە پيوەرەكانى پياون كە لە سەرەتاي مندالىھەو جياوازي دەخەنە نيوان كچان و كوران لە سەر نۆرمى ئەو پەرەردە كۆمەلەيەتيەو كە كۆمەلگەكەمان ھەبەتى و كاريگەرى خۆي دەخاتە سەر تەنەت خودى ژنانىش لە دروستكردنى كەسايەتى كچ ھەكو كچ و كور ھەكو كور. نموونەيەكى زۆر سادە، زۆرىەي داىك و باوكەكان شانازى دەكەن كۆرەكانيان دەست بخەنە سەر كام كچ ئارەزووى دەكەن، لە ھەمان كاتدا ئاستەمن بەرامبەر كچەكانيان، بەلكو ھەندىك كچى كورد لە ئەوروپا بە زۆرەملق دەپى بە كورىكى ناسراو بدرىن بە شوو. كەواتە بەھۆي ئەو داب و نەرىتە كە نېر دايناو، مىنە ژىر دەستەي نېرىنەيە. ئەو جياوازيە دەكرىت چونكە ئەو باوك و داىكە ناتوانن لە كۆي و زنجىرى كۆمەلگەي پاشكەوتوو و پياو سالارى خۆيان رزگار بكەن، ھەندى جارىش بە شتنەوھى ناموس(شەرەف) خىزانەكان كچەكانيان دەكوژن. بە نموونە فاتىمە و پەلە و دوەكانى تر. ئۆسا ئىلدىن كە توپزىنەوھەيەكى لە سەر كچانى پەنابەر لە سوپد كرددوو كە لە سەر كىشەي ناموس دەكوژرىن، ئامازە بەو دەكات كە گۆشەگىربوون دەبىتە ھۆي ھەبەرھىنانەوھى كەلتوور و درىژە پىدانى ئەو داب و نەرىتە كۆنە. كوشتنى كچە كورد فاتىمە شەنگال و پەلە بە دەستى باوك و براكانيان باشتىن نموونە،(ئۆسا ئىلدىن 2003)

لېرەدا بۆچونەكان ھاوتەرىب دەبن، كە پياو خۆي ياساي بە ھىشتنەوھى دەسلاتى خۆي داناو و ئامادەشە باشتىن ھىزى خۆي بخاتە كار بە كۆپلەكردنى ژنان و كچان. لە كوردستاندا داب و نەرىت لە گەل ھىزى ئايندا ئاوتەي بەكتربوون و چەندەھا سالە پيوەر و ياسا پاشكەوتوو كۆن ھەبەر دەھىنەوھى و كۆمەلگەي كوردیان لە بازىيەكى داخراودا ئىفلىج كرددوو و بوارەكانى گەشەكردنى لى گرتووھ.

له بهر ئهوهى تاك به هۆى كارىگهرى تهكنهلوژيا و گلوباليزمهوه، له كيشهيهكى سهخت دايه بۆ خۆ رزگار كردن له جهورى داب و نهريت و پيوهره كۆنهكانى ئاين، كه پيش سهدان سال له مهوبهر، پياو ياساكانى بۆ داناوون، كچان و ژنان دهبنه قوربانى يه كه، چونكه پياو دهستبهردارى دهسهلاتى خۆى ناييت.

به لام ديسان لهو كۆمهلگانهى كه ميينه (كچ و ژن) لهسهر كيشهى ناموس دهكوژرين، نيرهكان (پيا و كور) يش قوربانين ئه و داب و نهريتەن كه هوشيارى لى زهوت كردوون وهكو چهكيكى بى ههستى ليكردوون، ليره دا بهشى سهردهستى كۆمهلگه كه بهدهست سهروك خيل و بنه مالهويه، بهرپرسى يه كه م ئهوان له دريژه پيدانى ئه و تاوانانهى كه بهرامبهر ژنان و كچان دهكرين. له ههمان كاتدا خودى ميينهش لهو جوهره كۆمهلگانه دژايهتى مافى خۆى دهكات له پرگهى پهروه رده كردنيكى پياو سالارانهوه، كه پياو بناغه كهى بۆ داناوه. پياو له كۆمهلگه پيشكه و تووه كانيشدا بههۆى سووكايهتى كردنى به ژنان و كچان، ههول دهكات كه خۆى سالار بيت و ئهوان (ژن و كچ) بندهستين، (سيكسى گه نجان، سوشيال سايكوژى 2003).

پاسيفكردى جهستهي ميينه له ژر كارىگهرى ركيفى پياودا، پرۆسهيهكى تره كه پياو دهبخاته كار بۆ ديتنهوهى سهراچاوهى ئارهزووهكانى جوتبوون (سيكسيهكانى) له جهستهى ميينهدا (سوشيال سايكوژى 2003 لاپه ره 163). بۆ نموونه تا ئيستاش خهته نه كردنى كچان له بهشيك له كۆمهلگه كوردى و كۆمهلگه كانى ترد باوه، ئه وهش رهنگدانه وهى دهسهلاتى پياوه بۆ ئاستهنگ كردن و كه مكر دنه وهى ئارهزووى جوتبوونى كچان و ژنان، نهك له سه ر بنه مای پاك و خاوينى، كه پياو بيانوى بۆ دههيتتهوه.

له پروى ئابوريشه وه ديسان ژنان و كچان دهبنه كويله ي پياو و له دهسهلاتيدا ده رناچن. هه رچهنده هيج ئامارىكى زانستى له مه ر مووچه ي ژنان و كچان له بهر دهستدا نيه له كۆمهلگه كورديدا، به لام ديسان پياو له كۆمهلگه پاشكه و تووه كاندا، وهكو كۆمهلگه كوردى، خاوهنى دهسهلاتىكى ره هايه. كهواته پياو خۆى دهسهلاتى فهرمى بۆ خۆى دروستكردوو و ژنان و كچان كۆيله ي ئهون. هه ر دهنگيكيش له ده ره وهى ئه و دهسهلاته دا بهرزيته وه، حه رام و تابۆيه و پياو خۆى به راست ده زانيت كه كپى بكاته وه.

ئه و پرسياره ي كه دپته ئاره وه پيوسته پياوى كورد وه لامى بداته وه:

ئايا بوونى كوردستانىكى ئازاد بۆ پياوى كورد گرنگه يان نامۆسى ژنان و كچان كه له جووتبووندا وون ده بيت، كه پياوى كورد چهندان ساله ژن و كچى له سه ر ده كوژيت؟ يان پياو ئارهزووه سيكسيهكانى خۆى زياتر بهر زده نرختيت و خۆپه رسته؟

خاله لاوازه كانى ئه م راپورته زانستيه:

- نه بوونى كات.
- نه بوونى توانا بۆ ديمانه يان چاو پيكهوتن له گه ل ئه و پياوانه ي كه ژن و كچ وهكو ژي رده سته ي خويان ده بينن. و هه ندېك له و پياوانه ي كه ژن و كچانى خويان كوشتوو، كه پيوسته هه لوپستيان بزاري ت.
- نه بوونى سه رچاوه ي كوردى زانستى له باره ي كوشتنى ژنان و كچانه وه له كوردستان.
- ئه م راپورته باسى ده سه لاتى ئابورى پياوان به شيويه كى قول ناكات، ئه وهش له بهر نه بوونى ئامارى ئابورى له كوردستان و ئالۆزنه كردن و بهر فر او انكر دنى راپورته كه.

سه رچاوه كان:

په رتووك

Giddens, A (2003). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur
کۆمەڵناسی. لوند: وێژەى خوێندکار

Johansson T. 2001: *Socialpsykologi, subektivitet, överskridande och förändring* Lund:
Studentlitteratur سۆشیال سایکۆلۆژی. لوند: وێژەى خوێندکار. بکەر، ھەنگاوه بى سنوورەکان و گۆرانکاریەکان

Johansson T. 2001: *Socialpsykologi, moderna teorier och perspekti*. Lund: Studentlitteratur
سۆشیال سایکۆلۆژی. لوند: وێژەى خوێندکار. بێردۆز و ھەلۆیستە مۆدیرنەکان

Stevens. R (1998). *Att förstå människor*. Lund: Studentlitteratur بۆ ئەوەى لە مەرفەھەکان تێیگەین
مالپەر و راپۆرتى زانستى

http://en.wikipedia.org/wiki/Honor_killing

رۆژى داگرتن، 2007-5-20

http://www.islamav.com/doc_html/neraan_aldonya.htm

رۆژى داگرتن، 2007-5-20

:

..

راپۆرتى یونین

Enlig FN s beräkning i sin rapport 66 % av allt arbetet utförs av kvinnor medan männen står bara för 34 % av arbetet . Av detta arbete får kvinnor mindre av 1 % av inkomster och män får 99% av samlade förmögenheter(Wahl, Holgersson, Höök & Linghag,2001). Här tydliggörs att män jobbar bara 34 % och de äger 99% av världens förmögenhet vilken betyder att kvinnor är mycket underdominerad av män på grund av deras kön.